

**Б. О. Барановський¹, Л. О. Кармизова¹✉, О. І. Шиндер²,
Ю. І. Грицан³, А. В. Жихарєва¹**

¹Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
просп. Науки, 72, м. Дніпро, Україна, 49045

²Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України,
вул. Тімірязєвська, м. Київ, Україна, 101014

³Дніпровський державний технічний університет,
вул. Дніпробудівська, 2, м. Кам'янське, Україна, 51900

ПЕРША ЗНАХІДКА *COMMELINA COMMUNIS* L. НА ТЕРИТОРІЇ БАСЕЙНУ ДНІПРА В МЕЖАХ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ

Уперше для території басейну річки Дніпро подано нову знахідку виду адвентивної фракції флори судинних рослин – *Commelina communis* L. (родина Commelinaceae). Популяцію виду виявлено в прибережній смузі затоки річки Дніпро (м. Дніпро, Самарський район). Актуальність роботи зумовлена необхідністю уточнення сучасних меж поширення адвентивних видів у степовій зоні України, де процеси синантропізації флори відбуваються найактивніше під впливом антропогенних чинників. Було встановлено факт наявності *C. communis* у флорі басейну Дніпра в межах степової зони України, визначено його біоекологічні особливості та біотопічну приуроченість, а також оцінено ступінь його натуралізації. Матеріалом для дослідження слугували гербарні збори та фотодокументація, виконані під час польових досліджень у серпні 2025 року. Видову ідентифікацію проведено на основі морфологічних ознак за класичними флористичними визначниками та номенклатурними базами сучасних електронних ресурсів. Проведено аналіз літературних даних щодо ареалу виду в Україні, визначено тип біотопу відповідно до класифікації EUNIS та Національного каталогу біотопів України, а також оцінено рівень антропогенної трансформації за шкалою гемеробії. Результати дослідження свідчать, що *C. communis* є східноазійським видом, який у флорі України виступає випадковим кенофітом. Його поява пов'язана з антропогенним поширенням насіння в межах урбанізованого заплавної ландшафту. Біотоп, у якому виявлено популяцію, представлений угрупованнями рівнинних незаболочених вільшняків (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.), що характеризуються підвищеним зволоженням та родючими ґрунтами. Морфолого-анатомічні ознаки знайдених особин повністю збігаються з діагностичними описами виду. Установлено, що *C. communis* має середній рівень гемеробії, вид не демонструє тенденцій до експансії та зберігає локальний характер поширення. Знахідка *C. communis* у басейні Дніпра суттєво розширює уявлення про сучасну структуру адвентивної флори степової зони України. Отримані результати підкреслюють важливість постійного моніторингу синантропних видів у заплавах біотопах як показників рівня антропогенного навантаження на природні екосистеми.

Ключові слова: *Commelina communis* L., адвентивна фракція флори, басейн Дніпра, степова зона України, біотопи, гемеробія, синантропізація.

✉ E-mail: linakarmyzova@gmail.com

DOI: 10.15421/442502

**B. O. Baranovski¹, L. O. Karmyzova¹✉, O. I. Shynder²,
Y. I. Grytsan³, A. V. Zhykharieva¹**

¹*Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine*

²*M. M. Gryshko National Botanical Garden of the National Academy
of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

³*Dnipro State Technical University, Kamyanske, Ukraine*

THE FIRST RECORD OF *COMMELINA COMMUNIS* L. IN THE DNIPRO RIVER BASIN WITHIN THE STEPPE ZONE OF UKRAINE

For the first time in the Dnieper River basin, a new find of an alien species of vascular plants has been reported – *Commelina communis* L. (family Commelinaceae). The population of the species was found in the coastal strip of the Dnieper River estuary (Dnipro, Samara district). The relevance of the work is due to the need to clarify the current distribution limits of alien species in the steppe zone of Ukraine, where the processes of synanthropisation of flora are most active under the influence of anthropogenic factors. The presence of *C. communis* in the flora of the Dnieper basin within the steppe zone of Ukraine was established, its bioecological characteristics and biotopic distribution were determined, and the degree of its naturalisation was assessed. The material for the study was provided by herbarium collections and photographic documentation made during field research in August 2025. Species identification was carried out on the basis of morphological characteristics according to classical floristic identifiers and nomenclature databases of modern electronic resources. An analysis of literature data on the species' range in Ukraine was carried out, the biotope type was determined in accordance with the EUNIS classification and the National Catalogue of Biotopes of Ukraine, and the level of anthropogenic transformation was assessed on the hemeroby scale. The results of the study indicate that *C. communis* is an East Asian species, which is an occasional kenophyte in the flora of Ukraine. Its appearance is associated with the anthropogenic spread of seeds within the urbanised floodplain landscape. The biotope in which the population was found is represented by communities of lowland non-swampy alder forests (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.), characterised by high moisture content and fertile soils. The morphological and anatomical features of the specimens found fully correspond to the diagnostic descriptions of the species. It has been established that *C. communis* has an average level of hemeroby, the species does not show any tendency to expand and retains its local distribution. The discovery of *C. communis* in the Dnieper basin significantly broadens our understanding of the modern structure of the alien flora of the steppe zone of Ukraine. The results obtained emphasise the importance of continuous monitoring of synanthropic species in floodplain biotopes as indicators of the level of anthropogenic pressure on natural ecosystems.

Keywords: *Commelina communis* L., alien flora, Dnipro River basin, Steppe Zone of Ukraine, biotopes, hemeroby, synanthropization.

Вступ

Вид *Commelina communis* L. (родина Commelinaceae) належить до східноазійського флористичного елементу з основним ареалом, що охоплює Китай, Корею, Японію та Далекий Схід [20]. У світовій флорі вид відомий як

один із типових представників адвентивної фракції із помірно вираженими ознаками натуралізації [18]. Його поява поза межами первинного ареалу найчастіше пов'язана з інтродукцією в ботанічних садах та подальшим поширенням у вторинних біотопах, на узбіччях доріг, заплавах річок і у вологих місцях з антропогенним впливом [7].

В Україні *C. communis* вперше була відмічена у західному Лісостепу як здичавіла культурна рослина. Згодом її поодинокі місцезнаходження виявлено в Закарпатській, Київській, Житомирській, Черкаській, Вінницькій [5] та Харківській [16] областях. У степовій зоні України вид відомий лише зі спорадичних знахідок, переважно на південному заході – м. Одеса (кенофіт, як елемент синантропної міської флори) [3, 4] та на сході – м. Луганськ (у складі адвентивної флори південного сходу України) [10, 12], де він трапляється як неофіт на порушених вологих ділянках [11]. Таким чином, центральний степ України залишався «білою плямою» на карті його сучасного поширення.

Нова знахідка *C. communis* у прибережній смузі затоки річки Дніпро є першою для флори басейну Дніпра в межах степової зони України. Територія, де виявлено популяцію, розташована в межах Самарського району міста Дніпро й належить до зони урбанізованого ландшафту з високим рівнем антропогенної трансформації.

Поява *C. communis* у таких біотопах закономірна, оскільки вид характеризується широкою екологічною амплітудою, тіньовитривалістю, мезофільністю та здатністю заселяти зволожені ділянки з ослабленою конкуренцією аборигенних видів. За класифікацією Протопопової В. В. [11], вид належить до групи кенофітів – адвентивних видів, що потрапили в Україну після XV сторіччя та закріпилися в синантропних екосистемах.

У межах степової зони України поширення *C. communis* відбувається переважно в прибережно-заплавних ектопах із підвищеним рівнем вологості ґрунту, зокрема в рудеральних ділянках поблизу водотоків, занедбаних садибах і парках. Відсутність масового розповсюдження виду свідчить про його середній рівень гемеробії та відсутність тенденцій до експансії.

З огляду на обмеженість наявних даних щодо флористичного складу заплавних угруповань басейну Дніпра в межах степової зони [17], нова знахідка *C. communis* має важливе значення для уточнення сучасних меж поширення адвентивних видів флори та оцінки процесів синантропізації природних і напівприродних біотопів регіону.

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктом дослідження є *Commelina communis* L. у флорі України, новий вид для флори території басейну річки Дніпро у межах степової зони України. Було проаналізовано літературні джерела, надано біоекологічну характеристику виду. Ідентифікацію *C. communis* за морфологічними ознаками проводили за Визначником судинних рослин України [5] та за Флорою УРСР [13], назва виду – відповідно до сучасної електронної бази даних Plants of the World Online (<https://powo.science.kew.org/>). Еколого-географічна характеристика надана за літературними джерелами [5, 6, 14, 15, 17, 19, 21].

Результати та обговорення

Популяцію адвентивного виду *C. communis* виявлено у серпні 2025 року в прибережній смузі затоки річки Дніпро (затока Сусанка, Самарський район м. Дніпро, 48.424360°N, 35.142154°E). Локалітет розташований на заплавній

ділянці з добре зволуженим, гумусованим ґрунтом і частковим затіненням від вільхи чорної (*Alnus glutinosa* (L.) P.Gaenth.), що створює сприятливі умови для зростання мезофільних видів із тіньовитривалими властивостями.

Вид *C. communis* належить до родини Commelinaceae і має східноазійський ареал поширення [20]. За географічною зональністю він характеризується як голарктично-бореосубтропічний, а за регіональною приналежністю – східноазійський елемент флори [19]. Біотоп *C. communis* представлений угрупованнями заплавної вільшняків (*Alnus glutinosa* (L.) P.Gaenth.) з елементами рудеральної флори, що відповідає біотопу G1.21 за європейською класифікацією EUNIS [17] та біотопу D1.6.4 згідно з Національним каталогом біотопів України [9]. В Україні цей вид у дикорослому стані зустрічається спорадично, переважно у затінених і вологих місцях, на узбіччях, у садах і парках [3–5, 8, 10, 12, 13, 16].

Виявлення *C. communis* у басейні Дніпра є першою підтвердженою знахідкою для центрального степу, що суттєво розширює межі його поширення на східному узбережжі річки Дніпро (рис. 1).

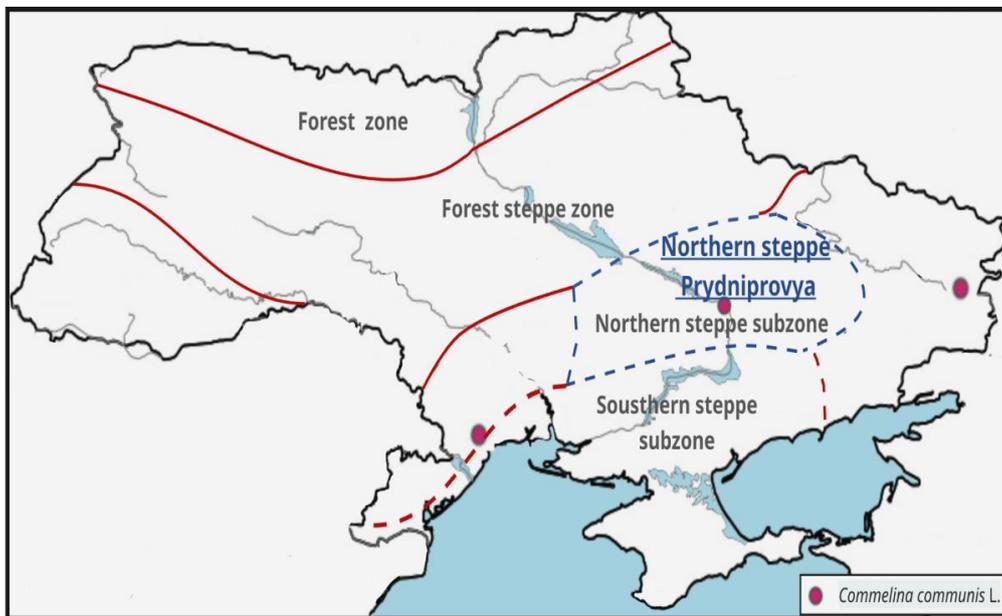

Рис. 1. Поширення *Commelina communis* L. у степовій зоні України

Морфологічні особливості виду. *C. communis* наведено на прикладі особин, зібраних у прибережній зоні затоки річки Дніпро (рис. 2). Стебла гіллясті, із злегка потовщеними вузлами, прямостоячі або висхідні, рідше лежачі, голі або з вузькою смугою коротких притиснутих волосків уздовж ребра. Висота особин зазвичай становить 20–60 см, залежно від умов зволоження та освітлення.

Листки сидячі, чергові, яйцеподібно-ланцетні, 3–8 см завдовжки і 7–25 мм завширшки, із загостреною верхівкою; поверхня листової пластинки гола або з незначним опушенням на нижньому боці. Піхви листків 5–15 мм завдовжки, з

війчастим краєм, часто з помітним пурпуровим відтінком у нижній частині стебла (рис. 3).

Рис. 2. *Commelina communis* L. – загальний вигляд рослини (м. Дніпро, Україна), 7 серпня 2025 р., фотографія Ю. Грицана

Рис. 3. *Commelina communis* L. – гербарний зразок від 7 серпня 2025 р., фотографія А. Жихаревої

Суцвіття верхівкові або пазушні, дихазальні, обгорнуті дволопатевою приквітковою плівкою, що охоплює квітконос. Квітки зигоморфні, двостатеві, блакитного кольору, 1,0–1,5 см у діаметрі, розташовані в пазухах верхніх листків. Чашечка складається з трьох зеленуватих, майже плівчастих чашолистків, два з яких більші й зростаються біля основи. Пелюстки три: дві бічні, великі, округлі, яскраво-сині з довгими нігтиками; середня, значно менша, яйцеподібна, блідо-блакитна.

Тичинок шість, із яких три фертильні з жовтими пиляками та три редуковані стамінодії з фіолетовими або рожевими пиляками, що формують характерну для роду *Commelina* зигоморфну будову квітки. Зав'язь тригнізда, верхня, з двома фертильними гніздами та одним редукованим; стовпчик ниткоподібний, на верхівці злегка зігнутий, приймочка трилопатева. Плід двогнізда коробочка, що при дозріванні розкривається на дві стулки, кожна з одним насінням. Насіння яйцеподібне, сіре або коричневе, з дрібнозморшкуватою поверхнею, довжиною 2–3 мм.

Вид цвіте у другій половині літа – з липня по вересень, плодоносить у серпні-жовтні. Запилення здійснюється переважно ентомофільно, однак можливе й самозапилення. Він характеризується високою пластичністю морфологічних ознак, що зумовлює здатність до існування в умовах затінення й помірного перезволоження [5, 13].

Екологічна оцінка. У природних умовах *C. communis* зростає переважно у синантропних біотопах, на узліссях, у заплавах смугах, біля водотоків і на зволжених ділянках із частковим затіненням. За системою екоморф Бельгарда

[2] з доповненнями [1] *C. communis* можна характеризувати як геліосціофіт (HeSc), мезофіт (Ms), мегатроф (MgTr), сільвомаргоано-рудерант (SMnRu), мезоеугемероб (MsEuHr) [6, 17]. За класифікацією адвентивної флори цей вид належить до спонтанних кенофітів [11, 21].

Поява *C. communis* у вільхових заплавних екосистемах степового Придніпров'я свідчить про високу екологічну пластичність виду завдяки наявним сприятливим мікрокліматичним умовам: постійне зволоження, багаті гумусом ґрунти та затінення, які створюють потенційні екологічні ніші для зростання адвентивних мезофітів. Проте відсутність тенденції до масового розмноження чи витіснення аборигенних видів указує на стабільно обмежений характер натуралізації цього виду в межах степової зони України.

Висновки

Вперше для території басейну річки Дніпро зареєстровано адвентивний вид *C. communis*, який раніше був відомий лише зі спорадичних місцезнаходжень у Лісостепу, на південному заході та південному сході Степу України. Новий локалітет виду виявлено в прибережній смузі затоки річки Дніпро, у межах біотопу «рівнинні незаболочені вільхові ліси». Морфолого-анатомічні ознаки знайдених особин повністю відповідають опису виду у класичних флористичних джерелах, що підтверджує достовірність визначення.

За екологічною характеристикою *C. communis* можна характеризувати як геліосціофіт (HeSc), мезофіт (Ms), мегатроф (MgTr), сільвомаргоано-рудерант (SMnRu), мезоеугемероб (MsEuHr). За класифікацією адвентивної фракції флори цей вид належить до спонтанних ксенофітів.

Біогеоценотичні властивості заплавних екосистем південного сходу України створюють сприятливі умови для натуралізації таких адвентивних видів, проте відсутність ознак інвазійності та обмежена чисельність популяції *C. communis* свідчать про випадковий характер його натуралізації в регіоні.

Таким чином, знахідка *C. communis* у басейні Дніпра у межах степової зони України є важливим доповненням до відомостей про сучасну структуру адвентивної фракції флори степової зони України та підкреслює необхідність подальшого моніторингу адвентивних видів у заплавних біотопах.

Бібліографічні посилання

1. **Барановський Б. О.** Виділення нової ценоморфи в контексті розвитку системи екоморф О. Л. Бельгарда. *Ecology and Noospherology*. 2017. 28(1–2). С. 28–35.
2. **Бельгард А. Л.** Лесная растительность юго-востока УССР. К.: Издательство Киевского государственного университета, 1950. 258 с.
3. **Васильєва Т. В., Коваленко С. Г.** Конспект флори Південної Бесарабії. Одеса: Видавінформ, 2003. 250 с.
4. **Васильєва Т. В., Немерцалов В. В., Коваленко С. Г.** Конспект флори Одеси. Одеса: Освіта України, 2019. 396 с.
5. **Визначник рослин України / за ред. Д. К. Зерова.** Київ: Урожай, 1965. 876 с.
6. **Екофлора України. Т. 1 / за ред. Я. П. Дідуха.** Київ: Фітосоціоцентр, 2000. 284 с.
7. **[Коломійчук В., Шиндер О. Доповнення до спонтанної флори ботанічного саду імені акад. О. В. Фоміна. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Біологія. 2021. 4\(87\). С. 18–26.](#)**

8. **Мойсієнко І. І.** Флора Північного Причорномор'я (структурний аналіз, синантропізація, охорона). Київ, 2011. 201 с.
9. Національний каталог біотопів України / За ред. А. А. Куземко, Я. П. Дідуха, В. А. Онищенко, Я. Шеффера. К.: ФОП Клименко Ю.Я., 2018. 442 с.
10. **Останко В. М., Бойко А. В., Мосякін С. Л.** Сосудистые растения юго-востока Украины. Донецьк: Ноулідж, 2010. 247 с.
11. **Протопопова В. В.** Синантропная флора Украины и пути её развития. Київ: Наукова думка, 1991. 204 с.
12. **Сова І.** Доповнення до адвентивної флори Південного Сходу України. Український ботанічний журнал. 2004. 61(1). С. 67–72.
13. Флора УРСР. Т. I – XII / За ред. Є. Бордзиловського. К.: АН УРСР. 1938–1965.
14. **[Baranovski B. A., Karmyzova L. A., Dubyna D. V., Shevera M. V.](#)** [Bioecology and hemeroby of flora species in the Northern Steppe Dnipro Region. Biosystems Diversity. 2023. 31\(4\). P. 548–577.](#)
15. **Blume H.-P., Sukopp H.** Ökologische Bedeutung anthropogener Bodenveränderungen. Schriftenreihe für Vegetationskunde. 1976. № 10. С. 75–89.
16. **Bondarenko H., Siranskyi V., Gamulya Y.** Synantropic flora of the Velykyi Bir Forest (Kharkiv Region, Ukraine). Синантропізація рослинного покриву України: IV Всеукраїнська наукова конференція (11–12 вересня 2024 р., Київ, Біла Церква). Київ, 2024. С. 173–175.
17. **Davies C. E., Moss D., Hill M.O.** EUNIS Habitat Classification: Revised 2004. Report to the European Environment Agency. Copenhagen: EEA, 2004. 307 p.
18. **[Maslo, S.](#)** [A proposal for updating the list of invasive alien plant species in Bosnia and Herzegovina. Phytologia Baenica. 2023. 29\(3\). P. 405–420.](#)
19. **Meusel H., Jüger E., Weinert E.** Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora. Jena: Fischer, 1965. 583 p.
20. POWO (Plants of the World Online). Facilitated by the Royal Botanic Gardens, Kew Published on the Internet: <https://powo.science.kew.org>
21. **[Richardson D. M., Pysek P., Rejmanek M. et al.](#)** [Naturalization and invasion of alien plants: concepts and definitions. Diversity and distribution. 2000. 6\(2\). P. 93–107.](#)

Надійшла до редколегії 28.10.2025 р.